

Forrásértékű etnográfiai leírások a boricáról

A háromfalusi boricáról még a 19. században publikáltak két, személyes tapasztalatokból építkező etnográfiai leírást, 1862-ben a Zajzoni Rab Istvánét, 1899-ben pedig a Horger Antalét. Az összes többi boricáról író szerző gyakorlatilag ezt a két szöveget idézi, esetenként átírja és kiegészíti néhány új adalékkal, illetve értelem szerűen következtetéseit is ezeknek a leírásoknak az alapján vonja le: 1873-ban Orbán Balázs (*A Székelyföld leírásában*), 1903-ban Kolombán Lajos (*A hétfalusi csángók a múltban és a jelenben* kötetben), 1924-ben a Réthei Prikkel Marián (*A magyarság táncaiban*), 1925-ben a Róheim Géza (*Magyar néphit és népszokásokban*), 1937-ben Viski Károly (*The Borica Dance. Hungarian Dances*), 1958-ban Domokos Pál Péter (*A moresca Európában és a magyar nép hagyományáiban*), és Seres András (1970-ben, 1979-ben, 1983-ban és 1984-ben). A magyar néprajzi szakirodalomban megjelent lexikonok, átfogó ismertető munkák, kézikönyvek empirikus alapanyaga szintén erre a két etnográfiai leírásra szorítkozik. Az 1960-as évekből két további írott adatközlés maradt fenn, a Kiss Attila pécsi muzeológusé, valamint a tatransági származású Pál András tanítóé, ezek azonban mindmáig csak kéziratos formájukban találhatók meg a Magyar Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárában. A következő alfejezet mind a négy forrásértékűnek tekinthető szöveget tartalmazza teljes egészében.

Kiss Attila megjegyzi, hogy leírását a későbbiekben ő maga szeretné közzéadni. Ennek ellenére, hogy nem sikerült kapcsolatba lépni vele, úgy értékelem, hogy szövegét fontos volt közzétenni. A feljegyzést teljes egészében és módosítások nélkül közöljük, ezért remélhetően nem sértünk meg semmilyen szerzői szándékot.

1. Zajzoni Rab István: A boricza. (Népisme.) (1862)

Azelőtt örömtől reszketett vén és ifju, midőn a boricza ideje közelgett, s a falvak fenyőtermetű legényei heteket használtak fel csupán az előkészületekre; most gondolni is alig gondol valaki a szilaj szenvedély, a pezsgő jókedv ama fényes, zajos idejére.

Mi azonban vessünk vissza egy pillantást és nézzük meg miképpen folyt le a barczasági magyarok farsangi mulatsága – a *boricz*

Boricának neveztek azon táncot, mely régi eredeténél és ritkaságánál fogva az említett nép mulatságának fénypontját képezte és annak különös jellemző színt kölcsönzött.

A mint említém, a legények már hetekkel a farsang előtt megtették az előkészületeket; vasárnapokon összegyűltek és gyakorlatokat tartottak. A ki nem tanusított elegendő ügyességet, azt a körből kizárták, nehogy később az ünnepélyes föllépésnél zavart vagy szegényt okozzon. A legények színe-java vetélkedett egymással a testi mozdulatok minél kellemdusabb és bámulatosb kifejtésében.

Farsang első napján már készen állott a táncosok tábora és megkezdette örömgerjesztő működését. Ez koránsem volt valami hétköznapi jelenet, hanem valóságos ünnep, nagyszerű körmenet, hasonló a régi bachanáliákhoz, leszámítva azt, mi ezen utóbbiakban a vadság és erkölcstelenség bélyegét viselte magán.

Ily ünnepen a választott táncosok, kiket *boriczásoknak* neveztek, fényes ünnepi öltözetben jelentek meg.

Minden legénynek a fején hosszú fekete bárányszőcsüveg volt, milyent a perzsák szoktak hordani. A süveg körül különféle színű szalagok voltak varrva. A szalagok vége bal oldalt lógott le s tánc közben a lobogás által szép tündéres alakban tüntete föl minden táncost.

A felső testet egyszerű üng fűtötte, melyet a vállaktól a derékig érő gombos szizak csatoltak szorosán a mellhez és háthoz. A két vállat ezen kívül csokorba idomított piros szalag díszítette. A lábakat fehér gyapjú harisnya és csizma helyett bőrkapca védte a hideg ellen. Oldalt a harisnyán a térd irányában három-három órharang zörgött.

A művészileg alkalmazott bőrkapca sarkához oldaltcsörgő vas sarkantyú volt csatolva, amit *pintinnek* neveztek, ezenfölül szép tarka *sajinkák* (selyemkendők) lobogtak a mellen és a háton. Minden boriczás csákányt tartott jobb kezében. A csákányokon is sajinka lobogott.

Igy voltak a boricások öltözve.

Hozzájuk tartoztak még a *kukák*. Rendszeren négy kuka követte a sereget s ijesztő külsejőknél fogva ropant rémülést idéztek elő, különösen a gyermekek körül. A kuka nem volt más, mint egy álarczos férfi fekete zekében és négy kongó-dongó kolomppal a dereka körül. Jobb kezében korbácsot, bal oldalán fakardot viselt. Álarcza fából volt kifaragva, torzított arcvonásokkal és iszonyú nagy bajuszzsal, mely lósörényből volt oda teremtve. Az álarcz homlokából hosszú sastollak nyujtóztak az ég felé; széléhez pedig ránczba szedett fekete vászon volt varrva, mely a nyaknál összeköttetvén, azt a szolgálatot tette, hogy az álarcz mindig szabatosan állott a maga helyén. Az ekkép öltözködött kuka csak jelek által beszélt és súlyos korbácsa használatát illetőleg korlátlan joggal érezte magát fölruházva.

Mikor a boriczások serege kukákkal együtt a kitiűzött napon egy helyen összesereglett, ott termett az utcázakon a falu mindennemű és kora lakója is. A mozgás, öröm, zaj leirhatatlan volt.

Ekkor a boricások két vezére és egy-egy kuka a legnagyobb tiszteletben álló gazdához mentek, szabadságot kérni, hogy tiszta udvarán tánczolhassanak.

A gazda e megtiszteltetést a világért sem utasította volna vissza s a többi gazdák is hasonlóképp cselekedtek, mivel a visszautasítást a közönség gyalázatos tettetnek bélyegezte volna.

Kiinduláskor a boriczások következő rendet tartották: elől ment a *tebe*-tartó, ki a tebét vagyis fenyőfa hegyét, melyen aranyozott gyümölcsök ragyogtak, két kézzel emelé magasra. Ezt követte két vagy három cigány, kik közül egyik okvetlen furulyás, a másik hegedűs és ha egy harmadik létezett, ez cimzbalmos volt.

A cigányok után lépdeltek a boriczások, elől az ő két vezérükkel, kik egyszersmind a leggeniálisabb tánczosok voltak.

A kukák a csapat körül jártak és illő távolságban ügyekeztek tartani a tóduló tömeget.

Leghátul sorakoztak a kosár- és nyárshordozók, kik a húst, kolbászt, tojást, kenyeret, mit a megtisztelt gazdák szoktak volt adni, a sereg után hurczolták.

A boriczások minden udvarba ugrásokkal mentek be, egymás után egyenkint. Az ugrások a zene tactusára történtek. Elöl ugrált a két vezér egész az udvar kellő közepéig, körülöttük a boriczások tágas kört alakítottak, úgy hogy a két vezér a kör közepére jutott.

Most kezdődött meg aztán a borica, ez a szemet, lelket egyaránt gyönyörködtető ősi táncz, melynek zenéje nagyon egyszerű, de előadása nehéz és valami rendkívüli.

A két vezér ellenkező irányban állott egymáshoz, de azért a legbámulatosabb taglejtések, fordulások és ugrások oly összevágók voltak, mintha csak egy táncos vitte volna ki.

Hogy minő hatást gyakorolt a sok színű szalagok lobogása, a selyemkendővel ékesített csákányok forgatása, az őrharangok és pintinek csörgése és a kukák kolompjai, ezt csak az foghatja föl, kinek szerencséje volt szemtanu lehetni.

A vezérek vezérszavakat is használtak tánczközben, mint például: *vasat! vasat! – ezt! ezt!* Az elsőre a bokát kellett összeütni, az utóbbira a jobb vagy bal lábbal kellett előre lépni, vagyis inkább rugni.

A boricza után közönséges tánczok következtek s ekkor a boriczások a nézők közül szedték maguknak a táncosnőket. Ha valamelyik leány szép szóra vonakodott tánczba menni, azt a kuka korbácsa kényszerítette rá.

Míg a tánczok folytak, addig a kukák bohós tréfákkal mulatták egymást és a közönséget. Ha a házi gazda a kisebb házi eszközök közül egyet kün talált felejteni, egy baltát, bárdot, féket stb. azt a kuka okvetlen megellelte s addig nem adta vissza, míg a gazda egy krajczárral ki nem váltotta. Hasonlóképp törekedtek a kukák a nézők közt a férfiak fejéről a süveget elcsenni, minek visszaváltása szintén egy váltó krajczárba került.

Ezen zsarolások után egymásnak esett a négy kuka és a gyöngébbet a három erősebb földhöz vágta. Aztán elővették fakardjukat és színleg fölhasították a bőrét és le is lehúzták, testét pedig föltagolták, ép úgy mint a mézsáros szokott tenni a marhával. Mikor ez megtörtént, banni kezdték borzasztó tettüket, összezsapták kezeiket, rázták fejüket és könnyeket hullattak a szerencsétlen pajtásra. De im egyszerre megvillan egy isteni

eszme fejökben, előveszik a korbácsok nyelét, azt egyik az áldozat szájához, másik a füléhez, harmadik pedig a hátához illeszti és fujni kezdik a zsiros korbácsnyeleket, fujják, fujják, és ime csodák csodája! a leölt ember mozogni kezd, az élet újra beletért és a pajtások roppant örömet mutatnak e fölött. Végre fölemelik a földről a feltámadottat és vezetik, mert még nagyon gyöngé; de ezen humanus bánásmód nem sokáig tart, megünják a pajtások, egyet gondolnak és piff, puff, a korbács csattogni kezd, mire aztán a gyöngé ember egyszerre erős lesz és szalad, mint a pusztai csikó.

Ilyen és száz más tréfákkal mulatták a kukák magukat nap hosszában, míg csak a farsang tartott, mert a boricások egész farsang alatt táncoltak faluról, falura járva. Délben és este a sereg fölfogadott főző aszszonyhoz tért be, és ivott és evett a jóllakásig.

De nem csak a boricások ettek és ittak, hanem részt nyert a lakomából a falu minden szegénye és nyomoréka. Ime a jótékony czél, mely nagy harang és falragaszok nélkül is többet ért, és jobb volt, mint a dölyf és a hiúság által vezérelt sarkantyus gyalog urak ebéli működése a nagyvilágban.

A boricza sok más ősi ünneppel együtt sirba szállt, de a nép, mely ezt teremtette, él még, és el kell jönni az időnek, hol ugyanazon nép az elmúltak helyére más dicsőbb ünnepeket fog teremteni, mert ezt úgy hozza magával a természet és az emberi lélek megmásolhatatlan törvénye.

ZAJZONI

Forrás: „Zajzoni” A boricza. Gépelt kézirat. Etnológiai Adattár 14938. 6. old.

[Megjelent: A boricza. Az Ország Tükre. 1862, Martius 15. (6.) 91–92.]

2. Horger Antal: A hétfalusi csángók boricatánca (1899)

Orbán Balázs „A székelyföld leírása” VI. kötetébe átvette Zajzoni Rab István ismertetését a hétfalusi csángók boricatáncairól, mely az „Ország Tükre” 1862. évi 6. számában jelent meg. De mivel 36 év egy népszokás történetében – mai viszonyaink közt – sok idő, s talán Z. Rab István, a korán elhunyt csángó költő sem emelte ki azt, a mit a néprajz ma fontosnak tart: érdemesnek találtam szemtől-szembe tanulmányozni a mai boricatáncot s a következőkben számot adok karácsonyheti tapasztalataimról.

A borica-nak régi szokása a Négyfaluból (Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu, Hosszúfalu) már jó ideje kiveszett és csak Háromfaluban (Tatrag, Zajzon, Pürkerec) tartotta fenn magát, mely egyébként is sokkal jobban őrizte meg a csángóság ősi szokásait; a ragaszkodás, melylyel a nép itt e táncon csüng, azt hiszem, még jó soká biztosítja fenmaradását. Hosszúfaluban él ma is néhány öreg ember, a ki gyermekkorából még emlékezik a boricára; de az ő legénykorukban, 1848-ban már nem táncolták. Törédékes emlékeink után mégis sikerült egy néhány vonást, vagy adatot megmentenem az örök feledéstől.

De nemcsak helybeli, hanem időbeli kiterjedéséből is sokat veszített a borica. Régen nemcsak helybeli, hanem időbeli kiterjedéséből is sokat veszített a borica. Régen egész farsagon át táncolták, húshagyó keddig (eredetileg tehát, úgy látszik, farsangi multság volt); ma már csak aprószentek napján, december 28-án járják.

December közepén a legények mind a három faluban egy-egy *vatáf*-ot (oláh szó; magy. *vezér*) választanak, a ki betanítja őket a boricára. A *vatáf*, kinek részletesen kell ismernie a tánc minden figuráját, nem is táncolja már multságból a nagyon fárasztó táncot (mert rendesen már házas ember is), ezért tehát a legények egy pár forinttal megfizetik a fáradságát. A pürkereci *vatáf* p. ez idén 4 firtot kapott. Ha a *vatáf*fall megszerződtek, kezdődnek a táncpróbák a falu korcsmájában és tartanak apró szentek előtt 4-5 estén át. A tánc előkészítésében és a résztvevők megválogatásában ma már nem olyan kényesek, de régebben ósztól fogva gyakorolták a fonókban és a ki nem bizonyult elég ügyesnek, azt szigorúan kizárták a sorból.

A próbák befejezésével december 28-án reggel nyolc óraker összegyülekeznek a falu korcsmájában, hogy onnan körútra induljanak. A boricások öltözetéről Orbán Balázsnál (VI. 148.) a következőket találjuk: „Min-

den legénynek a fején hosszú fekete báránybőr süveg, milyent a perzsák szoktak hordani. A süveg körül különböző színű szalagok voltak varrva. A szalagok vége baloldalt lógott le a tánc közben a lobogás által szép tündéres alakban tüntete fel minden egyes táncost. A felső testet egyszerű ing fedte, melyet a vállaktól a derékig érő gombos szíjak csatoltak szorosan a mellhez és a háthoz, a két vállat ezenkívül csokorba idomított piros szalag díszítette. A lábakat fehér gyapjú harisnya (szűk magyar nadrág) és a csizma helyett bőrcapca védte a hideg ellen. Oldalt a harisnyán a térd irányában 3-3 *őrharang* zörgött. A művészileg alkalmazott bőrcapca sarkához oldalt csörgő vassarkantyú volt csatolva, a mit *pitin*-nek neveztek, ezen felül szép tarka *sajinkák* (selyemkendők) lobogtak a mellén és a hátán, minden boricás csákányt tartott a jobb kezében, a csákányon is sajinka lobogott. Így voltak a boricások öltözve”.

Ma már kissé más az öltöztetik. Fejükön fekete báránybőr sapkát viselnek, de nem magasat. Karimája föl van hajtva, teteje közepén hosszúkásan be van tűzve, úgy hogy az egész sapka alsó szélétől számítva körülbelül 10 cm. magas. A bal oldalára legtöbbje bolti papirosvirágot tűz. (Egy-két rózsa és néhány színes levél.) A testet házilag készült gyoicsing fedi. Alsó része (most télen) a *gagyába* van kötve. Az ingen három ujj magas, keményítetlen, egészen szűk gallér van, melyet 2-3 porcellángomb tart össze. Felső széléhez ismét 2-3 ujj széles lehajló gallér van toldva, melynek hátsó részét rendszeren elfödi a *zeke*. A lehajló gallért, az ingmellel és az ingujj szűk elejét 2-3 ujjnyi széles *sárga fejtőhímzés* díszíti. Az ing felett begombolt *lájbit*, *flánert* (mellényt) hordanak, e felett pedig testhez álló, a csípőnél valamicskével alább érő, rövid *zekét*. A fláner és a zeke durva posztóból készült és csaknem kivétel nélkül barna. A *harosnya* (nadrág) darócposztóból készült, fehér színű, szűk és csizmában végződik. A „művészileg alkalmazott bőrcapca” helyett ma kivétel nélkül csizmát viselnek. A jobb és bal csizmaszár külső oldalára, a bokacsont fölé, egy-egy kb. 15 cm. hosszú és 7–8 cm. széles, négyszögletű, piros posztó vagy nemez darab van varrva, erre pedig két sorban, párosával 6-8 *őrharang* (vörös rézből készült pléhcörgő, melyet különben szánba fogott lovak szerszámára szoktak akasztani; Dunántúl: *kakasharang*).

A szalagok, a sajinkák, a bőrcapcák, a csákány ma már eltűntek. Nem ugyan bőrcapcára, de bocskorra még emlékeznek az öregek. Egy gúnyverset is feljegyezhettem, mely a boricások egykori bocskorára vonatkozik:

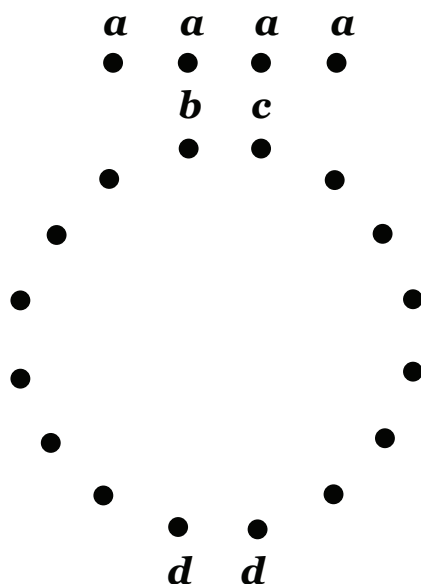
*A boricás legénynek,
Bocskora van szégénynek.
Éccer máccor uty köti,
Hogy az uccát mőksepri.*

Hogy a boricánál valamikor csákányt használtak volna a legények, arra a Háromfaluban ma már nem emlékezik senki sem, még a legöregebbek sem. Bizonyára nem is használtak ott sohasem csákányt, csak a *lapockát*, melyet azonban mindig balkezükből tartanak. Z. Rab István állítása bizonyára a Négyfalura vonatkozik. Egy ilyen csákányt (melyet ma már egyáltalában nem használnak) sikerült is felkutatnom és megszerezniem egy hosszúfalusi embertől; ő bátyjától kapta, a ki még részt vett az utolsó hosszúfalusi boricatáncban. – A *pitin* nevű „csörgő vassarkantyú” a Háromfaluban ma teljesen ismeretlen; Hosszúfaluban azonban arról értesültem, hogy a *pintin* (és nem *pitin*) ott nem vassarkantyút jelentett, hanem állítólag azt a csörgőt, melyet a Háromfaluban ma *őrharang*nak neveznek.

Az *őrharanggal* együtt az előbb említett *lapockát* is csak a boricánál használják. Ez puha fából, rendszeren *docká*-ból, van kifaragva és körülbelül 30–40 cm hosszú, 2–2 1/2 cm. vastag. Hosszúságának 2/3 részét henger alakú nyél foglalja el, melynek alsó része rendszeren gömbben végződik, felső részéhez pedig egy hosszúkas négyzetlap csatlakozik (kb. 10 cm. széles, 15 cm. hosszú). Három oldala vagy széle különféleképpen ki van csipkézve, egész felületét pedig *írás* (bevésés, rovátkolás) vagy festés borítja. Az írás mélyedései is be vannak festve.

Így felkészülve, elindulnak a boricások, körútjokra. De hogy közbe-közbe ne kelljen az előadást megsavarnunk, előbb ismertetem magát a boricát.

A legények először is körbe állanak fel, arccal a középpont felé, a mint az alábbi ábra mutatja.

Pürkerecen az idén 16 legény táncolta a boricát, de néha 20–30 (mindig páros számban) is részt vesz benne. Közvetlenül a *mozsikások* (*a*, négy oláh cigány hegedűvel és *kobzával*) előtt foglal helyet a *vatáf* (*b*), mellette párja, az *előlegény* (*c*), velük szemben, a kör túlsó felén, áll a két *rudas* (*d*). A körivet kitöltik a többi boricások, mindig párosan elosztva.

Maga a boricatánc négy részből áll.¹ 1. *Ēggyes borica*, 2. *kettős borica*, 3. *hármás borica*, 4. *török borica*. A három első résznek zenéje egyforma, de a török boricáé más, sokkal gyorsabb ütemű. Mivel ezt a táncnótát (melynek ma nincs szövege) csak a boricához húzzák, máskor sohasem, érdekes volna a dallamát is lejegyezni, ehhez azonban, sajnos, nem értek. A zene dallamának ismerete bizonyára elősegítené a borica eredetének megismerését is.

Ha így rendben felállottak, kezdődik az egyes borica, míg pedig minden mozdulat pontosan a zene dallama és a *vatáf* parancsszava szerint, 1. Első parancsszava: *eggya héj*. Erre a legények helyben egyszer bokáznak. 2. *Küsső, besső*. Balrafordulnak, úgy hogy most egymás háta mögött állanak; 6–8 lépést előre tesznek, közben pedig felváltva a bal (küsső) meg a jobb (besső) lábbal egyet-egyet toppantanak a földre. 3. *Hátro*. Ugyanígy toppantva hátrafelé haladnak előbbi helyükre. 4. *B'éfélé legények*. Arccal befordulnak a körbe. 5. *Hámfél*. Bokáznak és „*uty hátro vetik* (hányják) *a lábokat, hogy a sarkok iéri a földet*” 6. *Körösztül-kasul*. Bokázás közben jobbra-balra erősen kirugják a lábukat. 7. *Vasat*, vagy *üssük*. A jobb csizma sarkát a balhoz verik és vizont. (A *vasat* vezényszó úgy látszik a régebben használt sarkantyúra vonatkozik, mely ma már nincsen használatban.) 8. *Szēmbe rudas*. A két rudas szembe fordul egymással, a *vatáf* és az *előlegény* pedig a körön át táncolva oda lejt hozzájuk. Ez kétszer-háromszor történik, mialatt a többiek a zene dallamára

1 Emlegetnek még egy *köröszties boricát* is, melyet régebben táncoltak; de erről már nem szerezhettem bővebb felvilágosítást.

csárdásszerűen egy helyben táncolnak. 9. *Küsső, besső*. A legények most *jobbra* fordulnak, néhány lépést előre tesznek, közben külső és belső lábukkal toppantva. 10. *Hejbe legények*. Megfordulnak és ugyanazon módon helyükre táncolnak. 11. *Ragd még*. Helyben teljes erejükből földre toppantanak jobb lábukkal. 12. *Vasat*. És vége az első résznek.

A kettős és a hármas borica ugyanolyan, mint az egyes. Azzal a különbséggel, hogy minden figurát kétszer, azaz háromszor ismételnék. A vatáf vezérszava tehát az előbbinél: 1. *Eggya, kettő*. 2. *Küsső, besső; küsső besső, vagy küssőt, bessőt, még a másót*. 7. *vasat, vasat*. Az utóbbinál pedig: *Eggya, kettő, három, 5. hámfél, hámfél, hámfél, 11. ragd még, ragd még, ragd még*.

A török boricának is ugyanezek a vezérszavai és figurái, csak sokkal gyorsabb taktusban megy a tánc, úgy hogy roppant fárasztó és a téli időszak dacára is gyakran csurog a boricásokról az izzadság.

Mikor a korcsmában elvégezték a reggeli utolsó próbát is, és már jól összeálltanultak, megindultak a faluba, még pedig először a tiszteletes úrhoz. És most megkezdődik a két *kuka* vidám dolga is. Kukának rendesen tréfás, bolondos legényt választanak, mert faladata út közben és a borica alatt a báméskodó népet tréfáival mulattatni. A kuka arcát *kukafej* (= néma fej) nevű förtelmes álarc fűdi, mely igazán ijesztővé teszi megjelenését. A kukafej ma mindig ócska kalapposztóból készül (sohasem bolti álarc), mindenféle, túlnyomó részben piros, fehér, zöld színnel ki van pingálva, a bajusz helyén disznósörte, a szakál helyén tehénfark s aranyrojt van rajta. Régebben fából faragták a kukafejet, felső részét tollkoszorú fogta körül, hátul vászon borította át, úgy hogy vivómaszk módjára betakarta az egész fejet. Kezében *kolbácsot* (korbács) tart a kuka. Nyele körülbelül félméter hosszú, végére ugyanilyen hosszú, 4–5 ujj széles szövet vagy bőrdarab van kötve, ezzel ütögetik, riasztgatják a gyermekeket.² A fakard, melyet Zajzoni feljegyzése szerint régebben balkezükből hordtak, ma már eltűnt. Eltűnt a négy *molnárharang* (pléhkolomp) is, melyet a kukák régen derekukra kötöttek. Ezelőtt tíz évvel a boricások ugyanis a főszolgabíró úr hintájával találkoztak az urcán s a lovak megjedve a molnárharang kolompolásától, majdnem elragadták a nagy úr hintóját. S a főszolgabíró úr rettenetes haragjában természetesen egyszer s mindenkorra eltiltotta a boricát. Nagy rimánkodásra aztán mégis megkegyelmezett a táncnak, de a molnárharangnak örökre el kellett tűnnie a kukák övéről. Ime, így is veszhetnek ki a népi szokások!

A boricások – mint mondám – először is a tiszteletes úr házát tisztelik meg, aztán elmennek a jegyzőhöz, az esküdthöz és utánuk sorba járják a lányos házakat.

Mielőtt belépnének az udvarra, bemegy két legény a házigazdához és egyikök így szól: „*A boricás legények nevében igén szépén kérjük a tiszteletős urat* (vagy: a göcsmány urat, Márton gazdát stb.) *engegye mők, hogy eljárjuk a boricát*”. A gazda természetesen nagyon szívesen megengedi, mire a boricások bejönnek az udvarra, utánuk nagy nép tömeg, különösen gyermekek, és kezdődik a táncz. Rendesen nem járták el mind a négy részét, csak kettőt, mert roppantul kifárasztaná a táncosokat, de meg az időből is kifognának.

Míg a tánc tart, a kukák mindenféle bolondsággal mulattatják a nézőket. Mikor belépnek az udvarra, az egyiknek első dolga, hogy megkerít magának valamiféle házi szerszámot. Ásót, kapát, fejszét, lúgzószéklábat, vagy a mi épen a keze ügyébe esik, ezt aztán a gazdának ki kell váltani tőle 1–2 krajcárért. A másik kuka ezalatt azon igyekszik, hogy valamelyik báméskodó fejről lekapja a sapkát s ezt is csak egy krajcár váltságdíjért adja ki. De másféle tréfát is űznek. Például összgyúrnak egy jókora nagy *hógomoját*, ráteszik a lapátra s belökik a sütő kemencébe: hadd süljön! Vagy az egyik négykézláb leereszkedik a letaposott órára, a másik meg ráteszi a hátára a szánkát, kezébe veszi a madzagot s a nézők nagy multságára így körülszánkáznak az udvaron. És száz efféle bolondság. Megjegyzendő, hogy mindez egy szó nélkül esik meg, mert a kuka néma, egész napon át csak jelekkel beszél. Egy érdekes tréfát közöl Z. Rab István is, melyet magam ugyan nem láthattam, de feljegyzendőnek tartom: „...egymásnak esett a *négy* kuka és a gyöngébbet a három erős föld-

² Egy pompás kukafejet, négy lapockát, egy darab nyolcz úőrrharangos pintint, egy korbácsot s a fõntebb említett régi csákányt megszereztem a M. Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának. – A boricatánc így összeállított összes készségeit l. a mellékelt fényképmásolaton. [Jelen kötetben lásd az 5.1. melléklet 76. számú tárgyafotóját. K.Cs.]

höz vágta. Aztán elővették fakardjukat és színleg felhasították, a bőrét és is lehúzták, testét pedig föltagolták ép úgy, mint a mészáros szokott tenni a marhával. Mikor ez megtörtént, banni kezdték borzasztó tettüket, összecapták kezeiket, rázták fejüket és könyeket hullattak a szerencsétlen pajtásra. De im, egyszerre megvillan egy isteni eszme fejükben, előveszik a korbácsok nyelét, azt egyik az áldozat szájához, másik a füléhez, harmadik pedig a hátához illeszti és fujni kezdik a zsiros korbácsnyeleket; fujják, fujják, és ime csodák csodája! a leölt ember mozogni kezd, az élet újra beletért és a pajtások roppant örömet mutatnak e fölött; végre fölemelik a földről a feltámadottat és vezetik, mert még nagyon gyöngö: de ezen humánus bánásmód nem sokáig tart, megunják, a pajtások egyet gondolnak és piff, puff, a korbács csattogni kezd és a gyöngö ember egyszerre erős lesz és szalad, mint a pusztai csikó”. Lehet, hogy ez a jelenet a legősibb játéknemek közé tartozott. A benne fölismerhető samánkodó nyom után indulva érdemes volna indulva érdemes volna figyelembe venni a keleti rokonnépek azon szertartásos táncait, a melyekben az álarc elmaradhatatlan s előfordulnak tréfás samán bűvölések is.

Ha a boricások elvégezték a táncot, a házigazda magához inti az előlegényt és ad neki néhány hatost, vagy káposztát, húst, kerek kalácsot, pálinkát, szóval valami ajándékot. Az előlegény erre társaihoz fordul és azt mondja: „*Barátim, a tiszteletes úr (vagy... gazdám) megajándékozott éty forintval (vagy két fej káposztával, húsvál) köszönyték meg!*” S a boricások karban azt felelik: „*Köszönyük!*” A pénzt elteszi az előlegény, a természetbeli ajándék átvételére pedig előlép a két *nyárshordozó*, a kik hosszú fanyárrsal és jó nagy *átolvetővel* házról-házra kísérik a boricásokat. A húst és a káposztát ráhúzzák nyársra, a többit elrakják az általvetőbe. A melyiké megtelt, az elmegy a korcsmába vagy az erre kijelölt házba, a hol a terhet leteszi, azután ismét visszajön.

Ha leány van a háznál, vele és a nézők közt kevé többi leánynyal még egy rövid csárdást járnak. Sok háznál térített asztallal várják a boricásokat s a gazda a csárdás után behívja a *natyházbo*. Az asszony erőssen kínálja őket: „*Használják no, szeressék no!*” De ők csak kettőt, hármat *falnak*, mert sietniök kell, különben nem készülnek el estig minden lányos házzal. Midőn kivonulnak az udvarból, ismét karban azt kiáltják: „*Istennek hagyjuk a jámbor gazdát!*”

Régebben persze nem kellett annyira sietni, mert nemcsak aprószentek napján, hanem azontúl is még 4–6 hétig járták a boricát, Abban az időben velök járt még a *tebehordozó* is, egy idősebb ember, a ki némi-leg a legények magaviseletére is feülgylet. A *tebe* egy fenyőfának a csúcsa volt, olyan, mint a karácsonyfa, feldíszítve színes papirossal, *sajjnkával*, *kuszovával* (fejrevaló kendő), aranyos *divóval*, almával stb. De úgy látszik, hogy nem a tebe körül táncoltak, mert egy öreg ember arról értesített, hogy csak *”főre tették a főödre»*, a míg a tánc tartott. Abban az időben az első hét után még a szomszéd falvakba is ellátogattak. Például a pürkereci boricások Zajzonba és Tatrangba (csak 10–20 pernyi távolság) és viszont. A Négyfaluban arról értesültem, hogy az egyik boricás csapat a falu határához ért, előbb hivatva az illető falu boricásait (a négy falu t. i. szorosán egymás mellé épült) és *összeruktak*, azaz versenyt táncoltak s csak annak a csapatnak volt szabad átmennie, a melyik szebben és pontosabban táncolt. Ha ott *estélllettek*, akkor egy jobb módú leányos házhoz szálltak; a gazda jól tartotta őket, a leánynak pedig reggelre ki kellett fényesítenie a legények tartotta őket, a leánynak pedig reggelre ki kellett fényesítenie a legények bocskorszóját és rendbehozni a tebét, ha járás-keles közben valami leesett volna róla.

Ma a boricát elvégzik egy nap alatt, de mire elvégzik, már jól besötétedik. Sietnek tehát a korcsmába, hogy közös vacsoránál (melyhez mindig meghívják a községi előljárókat is, bár azok nem igen szoktak elmenni) elfogyasszák a gyűjtött eleséget. Az összegyűjtött pénzből kifizetik a vatápot és a mozsikásokat, a maradékan pedig pálinkát vesznek. Este nyolc órakor odajönnek a falu leányai is egy táncra. Rendesen csárdást táncolnak, közbe-közbe ismét a boricát. De a mulatság nem tart sokáig, csak este 10–11 óráig, mert a legények már nagyon kifáradtak az egész napi boricában, a mit bizvást el is hihetünk nekik.

Forrás: A hétfalusi csángók boricatánca. Néphit és népszokások. *Ethnographia* (1899) X. (2) 106–114.

3. Kiss Attila: A boricáról (1962)

1962. decemberében Erdélyben jártam, s Andrásfalvy Bertalan biztatására Brassóból kimentem Hétfaluba a boricáról tudakozni. Pürkerecen és a vele szomszédos Zajzonban december 28-án, a tánc hagyományos napján jártam. A helybeliek elmesélték, hogy Pürkerecen 1960-ban, Zajzonban és Tatrangon 1961-ben volt utoljára borica, s 1962-ben már egyik faluban sem rendezték meg a táncot.

Mivel a szokásról, tudomásom szerint utoljára Horger Antaltól 1905. táján történt feljegyzés, szükséges látom megörökíteni, amit a két faluban (Pürkerecen és Zajzonban) megtudtam a táncról és a vele kapcsolatos szokásokról.

A táncra való felkészülés tanulással kezdődött. Rab Samu (Zajzon, 56 éves) vataf elmondotta, hogy 1915-ben, 9 esztendő korában, az akkor még álló táncházban bátyjai mellett résztvett a tanulásban. Ilyen fiatalon csak az tanulhatott, akinek bátyjai voltak, mert azok nem engedték, hogy a legények elkergessék a gyerekeket. A vataf – a borica-tánc vezére – vezetése alatti tanulásban minden legény résztvehetett, s amelyik legény nem tanulta meg a táncot az első évben, az megtanulta a második, vagy harmadik esztendőben. A csapatba természetesen csak a legjobb táncosok kerültek be. Rab Samu 1918-ban már 12 esztendő korában résztvehetett a boricában, mert a legények háborúban voltak, de amikor az öregebb legények a háború végén hazajöttek, nem került be többé a csapatba, s csak 1923-ban táncolhatta megint a boricát. Későbbi vataf társával együtt 1923–24-ben kezdték meg egy öreg, híres vataftól megtanulni a tánc vezényszavait (kommandót) és az öreg vatafnak a tanításért rendesen megfizettek.

Gyerkó István vataf (Pürkerec, 35 éves) szerint akkor a legjobb a boricát táncolni, ha a csapatban tizenhatan táncolnak, de húsz-huszonkettő ember is táncolhatja. Gyakorlatilag mindig huszonnégy-huszonöt legény került be a csapatba, a csapat egyrésze táncolt, a többiek pedig pihentek. Barabás Márton (Pürkerec, 69 éves) közlése szerint a borica akkor sikerül legjobban, ha 8-10 betanult (öreglegény) és 4-6 fiatalabb legény táncolja, és 3 kuka kíséri őket.

A boricások a vataf házánál gyülekeztek. A boricára külön felöltöztek, nem egyszerű ünneplő ruhát húztak; fekete csizmát, fekete nadrágot, (harisnya már régóta nem szokásos) fehér inget, fekete mellényt húztak, a fejre fekete báránybőr sapkát tettek, mellé vagy árvalányhaját, vagy papírvirágot tűztek. Csizmájukra, jobb és ballábra 4-4 „zergő”-t vagy „örharangot” kötöttek.

A gyülekezés után a boricások a kukákkal együtt elindultak végig a falun. Kukának „olyan ember kell, aki jól tud viccelni” mondotta Barabás Márton, 69 éves pürkereci öreg boricás, aki 12 évig volt boricás s 3 évig volt nyárshordó. A kukák lábán csizma volt, testüket igen rongyos ruha fedte, fejükön pedig a „kuká”-nak nevezett álarc, s így csak a boricások tudták, hogy ki volt a „kuka” személye, aki valóban a tánc közben „kuka”, vagyis néma volt. A kukák ostorral vigyáztak a legényekre, hogy ne iganak túl sokat, a csapatról szeretőik el ne csalják őket, s hogy egyáltalán rend legyen.

A csapat elindulása után két legény és egy kuka kivált és házanként bebocsájtást értek az udvaron való táncolásra. A háziak a beengedéskor húsz-huszonöt leit adtak, ebből rendezték az újévi bált, /általában 2-3 ezer lei volt a bevétel/ amelyen a boricát udvarukon megengedő háziak nem fizettek belépőjegyet. Útközben a kukák bolondoztak, elvették a járőkelők sapkáját, s a nézők mulattatása mellett csak válságdíj fejében adták vissza.

Ha a két boricás és kuka megkapták a bebocsájtási engedélyt, akkor az udvaron a boricások táncra készültek.

A vataf kiadta a kommandót: „helyre legények!” – ekkor a legények körbeálltak és jobboldalra fordultak. A vataf következő kommandójára: „haj!-haj!” – maga a kör közepén álló vataf a jobbkezeiben lévő pálcát, a boricások pedig a faragott és festett „lapicka”-t jobbkezeiben tartva, oldalt fejmagasságba emelték. Pürkerecen lapickát tartottak a boricások, a helybeliek szerint a török időkből származó táncban a pürkereciek ezzel mutatják meg, hogy vitézek, míg a zajzoniak pálcát vittek és ezzel mutatták, hogy megalázták magukat a török előtt. (Ez a történet a zajzoniak és pürkereciek egybehangzó elbeszélése.) A táncot egy hegedűs kísérte,

régebben még „kobzával” is kísérték. A hegedűs személyéről elmondták, hogy sohasem volt cigány, mindig helybéli volt, újabban nincsen hegedűs, állítólag ezért is halódik a szokás. A három szomszédos faluban, Tatrangon, Pürkerecen és Zajzonban hasonló, de nem azonos dallamra táncolták a boricát, Gyerkó István vataf szerint „ide hiába is jönne a zajzoni hegedűs, arra mi (pürkereciek) nem tudnánk táncolni”.

A boricának négy formája van: egyes, kettes, hármas és török. Ezek közül az első három abban különbözik egymástól, hogy a tánc legapróbb lépéselemeit egyszer, vagy kétszer, illetve háromszor ismétlik meg. A török borica az előbbieknél ütemben sokkal gyorsabb és az egész tánc négyszer ismétlődik meg. Mivel a boricát a falu legtöbb házánál eltáncolták, legtöbb helyen csak egy táncra került sor, vagy az egyesre, vagy a kettesre vagy hármasra, illetve a törökre, – a háziak kívánsága szerint.

Egyes borica:

Kommandó: „külső, belső, egy-a-kettő,” s erre végig előremennek. A vataf a kör közepén áll, maga is táncol és adja a kommandót, s ha valamelyik boricásnak nem megy a tánc, akkor mellé áll és mondja és mutatja neki, hogy mit tegyen. A boricások így jobbra mennek, majd amikor elhangzik a kommandó: még egy! – akkor helyben „rakják” (erősebben dobbantva). Ezt követően a „befelé!” kommandóra a legények a kör közepe felé fordulnak, és megy tovább a tánc a „külső, belső - egy-a, kettő!” kommandóra, majd a „még egy!” kommandóra kezdődik az átfordulás. Ez abból áll, hogy a vezérlegény mögött álló legény helyben marad, a vezérlegény jobbra kifordul, s míg közben az utolsó és a vezérlegény között állók átmennek a kör túlsó oldalára, az előbbieken helyén halad addig, míg a befelé néző utolsó legényhez nem érkezik. Ekkor a vezérlegényt kivéve valamennyien háttal állnak a középnek. Tovább megy a kommandó: „külső, belső, vagy egy-a, kettő!” majd a következő kommandóra: „még egy!” irányba fordulnak. Jobbra haladnak, és a „háddd fel!” kommandóra lábujjhegyen táncolnak, majd a „rakd meg!” kommandóra teli talppal verik. Az egyes borica utolsó kommandója a „vasalj!”, amikor talpon állva sarkaikat többször összeverik.

Kettes borica:

Abban különbözik az egyestől, hogy minden fordulat kétszer ismétlődik meg, a kommandó kétszer szól: „egy-a, kettő! egy-a, kettő!”, így kétszer kerül sor a „befelé, hátra, háddd fel, rakd meg, vasalj!” kommandó teljesítésére. Így a tánc kétszer olyan hosszú ideig tart, mint az egyes borica.

Hármas borica:

Az egyes borica elemeinek háromszoros ismétlése. Ez formailag az egyes elemek közvetlen ismétlését jelentik; vagyis nem /a+b+c/ + /a+b+c/ + /a+b+c/, hanem a+a+a+b+b+b+c+c+c

Török borica:

„Helyre legények! haj!haj!” ezzel kezdődik a török borica, erre a kommandóra állnak be a legények a körbe és emelik magasra a lapickát. „Egy a né, a kettő, a három” – ez a kommandó négyszer ismétlődik meg, s a tánc az előző három boricával szemben sokkal gyorsabb ütemben halad. Majd amikor a vataf a „még egy!” figyelmeztető kommandót kiáltja, maga a vataf, az előlegény és a két rudas befelé fordulnak, majd a „rudas né!” kommandóra az egymás mellett álló vataf és előlegény és a körben velük szemközt álló rudasokkal együtt a kör közepe felé mennek, itt az „egy-a-né, a kettő, a három!” - kommandóra szökellnek, / ez nem ismétlődik meg többször, / majd hátrálnak ahol a „külsőt né!” – kommandóra a külső lábbal rakják, „a bessőt!” – kommandóra a belső lábbal rakják, majd a „még egyszer!” kommandóra a belső lábbal dobbantanak, majd a „még a más!” kommandóra ismét a külső következik. Ezután az előlegény megfordul és a „befelé” kommandóra jön a befelé fordulás, átmennek a túlsó oldalra, „a háttal, háddd fel, rakd meg, vasalj!” kommandóra az egyes boricánál elmondottak ismétlődnek meg, természetesen a korábban mondottak alapján, minden egyes elem négyszer.

A tánc közben a kukák a nézőket szórakoztatták, ismételten lekapták egyesek fejéről a sapkát, s mimes alkudozás mellett váltságdíj fejében adták csak vissza. Barabás Márton mondta el, hogy Pürkerecen még

a negyvenes években kukák egymással is tréfálkoztak, s volt olyan tréfa, hogy az egyik kukát a másik kettő lekötözte, szalmát kötötték a hátára, s a nézők nagy derűsége mellett a megkötözöttet csak nagy, mozdulatokkal kifejezett könyörgésre engedték szabadon. Megtörtént az is, hogy olyan udvarban folyt a tánc, ahová egy másik udvarból egy nagy fa ága hajlott át, ekkor az egyik kuka észrevétlenül erre a nagy fára a szomszédból fölmászott, s a boricát néző nép felett megoldotta nadrágját és rájuk pisált. A bajbajutottak ekkor nagy sivalkodással szétugrottak, de a dolgot természetesnek vették, mert a kukának – úgy látszik – a borica napján sok minden szabad volt.

Amikor egy udvaron a háziak kívánságára megtörtént a tánc, a boricásokkal együttjáró nyárshordozónak káposztát vagy húst adtak, aki a káposztát nyársra, tűzre gyűjtötte, majd amikor már a nyársra több nem fért, elvitte ahhoz a házhoz, ahol a borica adományokat tárolták. A táncosokat a háziak itt-ott vendégül is látták, azok illendőségből faltak és ittak egy keveset, majd igyekeztek gyorsan továbbmenni.

A táncot reggel korán megkezdték, mert Pürkerecen kb. 200 házat kellett végigjárni, s így egész nap igazán szaporázni kellett, hogy sötétedésig befejezhessék. A tánc annyira kimerítő volt, hogy a 20-22 főnyi csapatból egy-egy táncnál csak 13-14 legény táncolt, míg a többiek pihentek. Ennek ellenére, elbeszélék, hogy az egész napi táncról, fáradságtól, beidegződöttségtől a boricások még éjjel, álmukban is táncoltak és erősen rugdalóztak lábukkal.

1962-ben, december 28-án, „Apró szentek” napján nem volt tánc egyik faluban sem. Pürkerecen Gyerkó István vataf Deák János helybéli idősebb tanító kérésére, aki legnagyobb barátsággal támogatta „gyűjtésemet”, felajánlotta, hogy újév napján megrendezik a boricát, hogy azt a MNM Néprajzi Múzeum számára fényképfelvételen megörökíthessem.

Újév napján, munkaszüneti nap lévén, a kultúrház környékén gyülekeztek a boricások. Mivel már két esztendeje nem táncolták, először a kultúrházban gyakorolták a táncot a falu élénk figyelme mellett. A bemutatóra a falu főterén került sor. Ilyen bemutatókra az 50-es évek végén a falu boricás csapata Bodolára, Sepsiszentgyörgyre, Brassóba, Marosvásárhelyre, Kolozsvárra, sőt Bukarestbe is elutazott. A tánc bemutató, melyet a fényképfelvétel számára rendeztek, zene nélkül, csak kommandóra ment, a fényképeken látható fiatalember csak a zenét imitálta a táncosoknak.

(Kiss Attila)

muzeológus

Pécs

Dunántúli Tud. Int.

(Feljegyzésem a Néprajzi Adattár számára készült, ezért nem voltam tekintettel arra, hogy korábban milyen leírás készült a szokásról, ezért került sor az általam teljesnek vélt leírás elkészítésére. Gyűjtésemet a későbbiekben magam kívánom közzétenni.)

BORICA

(bemutató)

Pürkerec, 1963. I. 1.

táncolták:

Gyerkó István, vataf 35 éves
 Barti István, előlegény 35 éves
 Barti Márton, rudas 34 éves
 Gyerkó Márton, rudas 30 éves
 Orsi János 21 éves
 Fóris András 20 éves
 Simon András 29 éves

Krizbay Mihály 33 éves
 Deák István 24 éves
 Barti György 28 éves
 Gyerkó Árpád 27 éves
 Barti Mihály 24 éves
 Fehér Sándor 32 éves

Barabás Márton, kuka 69 éves
 Mátyás Béla 28 éves, muzsikus

Forrás: 1962 Püskerec, Brassó m. A boricáról. (Adatgyűjtés.) Kézirat. *Etnológiai Adattár* 7469. sz. 8. old. 7 r.

4. Pál András: A borica és a boricások (1967)

Brassó, 1967. márc 17, 18.

A borica régi csángó népi táncegyveleg. Keletkezési ideje ismeretlen. Régi mivoltára utal a fennmaradt népdal, amiből kitűnik, hogy a boricások kezdetben *bocskorban járták* ezt a táncot. Azt mondja ez a népdal:

A boricás legénnek Bocskorja van szégénnek.
 Éccer – keccer mē(g)kōti, Míg az uccát mēksēpri.

Tehát a régi boricások lábbelije bocskor volt. 1892-ben már *gyétében* (cugos papucs), papucsban rugták a boricát. A bocskort lószórból vagy kenderszőszből font kötéllal erősítették a lábukhoz. Ha ez a kötő tánc közben kioldódott vagy elszakadt, akkor ez a kötővég ugyancsak söpörte a legény után az uccát. Mert tánc közben nem volt szabad, nem lehetett megállni, az elszakadt vagy kioldódott kötőt megkötözni. Idők múltán a bocskort felváltotta a bőrfűzővel ellátott *papucs* vagy *cugos gyéte*; de ez is papucs volt. Ezelőtt 72 évvel már eféle lábbelikben járták a boricát.

Ahogy én emlékszem és ahogy hallottam apámtól (83 éves korában halt meg) ezt a 3 részből álló táncegyveleget leginkább 3faluban – Tatrang, Zajzon, Püskerec, Brassóvm. – táncolták. Itt a tizenkilencedik század második felében és a XX. század első felében minden év dec. 28-án – aprószentek napján – a boricások a boricával végig táncolták a falut. Voltak évek, amikor a tatrangi boricások des 29, 30.-án felkeresték Zajzon és Püskerec községeket is és itt is bemutatták tánc tudományukat. Étél, ital kijárta, és még néhány forintot is kerestek. Meg is érdemelték ezt, mert sok fáradságos próbát kellett tartaniok addig, amíg az a 20-22 parasztlegény úgy elsajátította a borica 3 változatát s annak minden figuráját: ugrást, bokázást, fordulatokat, mintha az egészet csak egy ember táncolta volna. Így lett aztán az egyész boricatánc szép, művészi, igazi csángó népi tánc.

A boricához kellett két előtáncos, azaz *vatáf*. 2. *kuka*, egy *tebés* ember és 2 *mozsikás*. A két vatáf tanította be a kiválogatott legényeket a borica mind a három változatára; a figurákra és a figurákban előforduló bokázásra, ugrás és fordulatokra. Nekik mindent a legjobban és a legszebben kellett tudniok, mert csak így szolgálhattak példaképül legény társaiknak. Két ilyen kiváló vatáfra emlékszem: gócsmán Bálint János és borcsicsi Barkó Mihály. Ezeknek minden táncmozdulata fürgé, gyors, eleven volt, telítve a legszebb harmóniával. Ha ez a két előtáncos, előkelő helyen; a szemének, szívének tetsző környezetet látott maga körül, akkor ketten összefogóva beugrottak a körbetáncoló legénykör közepébe s itt aztán kettesben aprózták, cifrázták a táncot, de úgy hogy a nézők szinte elolvadtak a gyönyörűségtől. Ha a tánc véget ért a két vatáf

felváltva ment a jobb gazdákhöz engedelmet kérni, hogy a gazda udvarán táncolhassanak. A vatáfokkal ment a *tebés*, kezében a másfélméter hosszú, abroncsvastagságú, nyársszerűen hegyezett *tebével*. Erre húzta rá a kapott disznóhúsféléket, meg a savanyított káposztafejeket. A *tebe* alsó végétől egy jó arasznyira közepén átfúrt kerek fatányérka volt erősítve. A tányéron aluli arasznyi hosszúságú részt fogta a *tebés* ember. Az így összegyűjtött húsból és káposztafejekből készült estére a boricásoknak a jó vacsora.

A két *kuka*, mind a kettő férfi, arcukon álarccal, jó vastagon, ijesztő alaknak öltözve, kezükben *bőrkolbáccsal* tartották szabadon az utat és a környéket, ahol a boricások haladtak vagy táncoltak. Az egyik *kuka* férfinak volt öltözve, a másik meg nőnek. A férfi derekán nagy vaspléhből készült döngő harang lógott; a derékövben még egy fakard is volt szúrva. A *nőkuka* melle és a hasa szalmával kitömve domborodott. Bal-karján egy nagy üres *cőkör*-t (gyékényből készült szatyor) vitt, ebbe gyűjtötte, amit adtak, vagy a szájtátóktól elemelt. Jobb kezében a *kolbácsot* szorongatta, mindig készen az ütésre. Használta is azonnal, ha valamelyik rakoncátlan gyermek tulközel jutott hozzá. A kukák nem a legények sorából, hanem a meglett középkorú emberek közül kerültek ki. Olyanok voltak, akik szerettek a szájtátókkal csufot űzni, de nem haragudtak meg, ha őket is megtréfálták. Ha zálogot vettek valakitől, azt annak ki kellett váltania egy-két krajcárral.

A két *mozsikás* egy hegedűsből és egy *kobzásból* állott. Ha a boricások már eljárták a maguk táncait, akkor a két *mozsikás* a boricásoknak és a szájtátó fehérnépnek húzta a talpalávalót. Mindenik boricás elkapott egy leányt vagy asszonyt s a gyorscsárdásban ugyancsak *megszöktették* őket. Hasznát vették ilyenkor a lapockáknak is, mert ezekkel megvergették a táncosnők fenekét. Szóval vígság volt az egész nap. Az ilyen ünnepi alkalomra mindenik legény megfelelően öltözködött. Házi szőttes tiszta fehér vászonból készült inget vett magára. Az ing gallérja *sárig* (sárga) cérnával volt szépen kihimezve. A gallér szorosan ráfeszült a nyakra. Az inget derékon 3 ujjnyi széles *szivu* (szíj) fogta össze. A szivun alul egy jó arasznyi hosszúságban, szépen ráncba szedve, szabadon lobogott az ing alja. Nem nadrágot, hanem fehér cigája gyapjuból szőtt fehér *harisnyát* húzott a lábára. A harisnya derékban *korccal* volt ellátva, ebbe húzta bele a legény az ujjnyi széles *szivut*. A szivu egyik végén a csatt, másik végén a likak voltak. A likak és a csatt segítségével szűkebbre vagy bővebbre engedte derekán a harisnyát. Különösen arra vigyázott mindenik legény, hogy a harisnya ráfeszüljön a lábára, ne álljon *tortyosan*. Az ingre jött a posztóból készült, béllel ellátott lájbi, vagy a virágokkal hímzett *lájber-bunda*. Erre került a csipőig érő fekete posztóból készült s fekete *laposkötővel* (pertli) körülszegett *kurti*. A kurtit felváltotta később a *flänër*. A fejet a hidegtől fekete báránybőrrel készült karimás sapka védte. Elül a sapka karimájában valamilyen piros virág-székfű vagy csinált virág díszelgett.

Apám gyermekkorában a boricások kézbelije minden külön dísz nélküli *falapockák* voltak; hasonlóak a sulykolásnál használt sulykokhoz. Az én gyermekkoromban (1893-ban) már hozzáértő mester által, kinyílt tulipán alakúra vágva és színesen festve készültek. Mindenik lapocka egyforma nagyságú és színezésű volt s mindenikre nemzeti színű *pánlika* volt kötve. – A boricások bal és jobb bokájára kerültek a diónagyságú *zörgő harangocskák*. Három, vagy négy *zörgő harangot* erősítettek egy jó tenyérenyi széles, a bokát beérő posztó vagy bőrdarabra, aminek a végeire *kapcsok* – tyuk és kakas – voltak varrva. A *kapcsok* egymásba akasztva, szorosan tartották a bokán a *zörgőtartókat*. A *zörgők* oldaltog kívül állottak a bokán. Ha a láb mozdult, a sok harangocská kellemesen csilingelve *zörgő* hanggal kísérte a mozdulatokat.

Így, mindennel alaposan felkészülve, utjára indul a boricás had. A gyermekcsereg már jóelőre ellepte a boricások tartózkodási helye előtti teret. A hujjongás, visongás messzire elhallatszik, mert a két *kuka* szorgalmasan püfföli az utat elálló gyermekhadat. A *kolbács* ütései ütései nem fájdalmasak, mert nem kemény, vastag szíjból, hanem ujjnyi széles 5-7 ágra bevágott vékony, puha birkabőrből van készítve. A gyerekek gyorsan szétszaladnak; egyik sem akarja, hogy a hátán puffanjon a *kolbács*. – A legények egyenként egymásmögötti libasorban vonulnak ki az uccára. Elöl az egyik vatáf a két *mozsikással* és a *tebéssel*, hátul a másik vatáf zárja be a menetet. A magyar ev. templom előtti téren megállanak és megbeszélik, hogy hol kezdik meg a táncot és kikhez mennek legelőször. Első a *nótáros* – községi jegyző, utána az evangélikus magyar pap, majd a bíró és ezek után a többiek. Az első vatáf jelt ad s a két *mozsikás* (oláh cigány) rázendít a menetelő 1-ső táncra. Cincog a hegedű, *cënnëg a kobza* s a legények egymásutáni libasorban táncolva topognak végig az uton. Be egyenesen a községháza udvarába, mert itt lakik a *nótáros*. A tulipános lapockák a felemelt kezek-

ben jobbra, balra hajbókolnak s a táncoló lábakon a zörgő harangocskák szüntelenül csilingelnek. A kukák is igyekeznek mindenféle mókával kitenni magukért. A két vatáf összefogozva beugrik a táncoló legénykör közepébe. Itt ketten aprózzák, cifrázzák a táncot, míg a többiek az 1-ső vatáf parancsára – a betanult mozdulatokkal fordulatokkal teszik teljessé az egészet.

Igy megy a boricálás végig a faluban aprószentek napján. A tebés lerakja idejében a kapott káposzta-fejeket és husdarabokat a vendéglőben, ahol elkészül a jó enivaló a boricások részére. A nap már bujik a Nagykőhavas mögé; a táncosok is kisváratva, bevonulnak a vendéglőbe. Itt már készen várja az étel, ital, Hát eszik és iszik is mindenik boricás istenésén, mert a kobza (has) ugyancsak megürült a sok táncolás közben. Van minden bőven; nem marad senki éhesen. Éjjél felé otthon vannak a boricások, mert másnap Zajzont és Pürkerecét kell végigboricálni. – A boricálás falumban – Tatrang – 10 év óta szünetel. Úgy látom: nem is fog többé életre kelni. –

A húsvéti kolindálás Tatrangon leírásomat 1944. április 5.-én a budapesti rádió is közölte a hallgatóival. Ez a leírásom megtalálható *Kelemen Kálmánné* ny. tanítónőnél Budapest II. Ker. Kapás u. 40. sz. a. – *Van még több néprajzi lejegyzésem; de ezeket itten már csak a magam gyönyörűségére tartogatom.*

Az adatközlő neve Pál András ny. tanító, 81 éves. 1937-ig Tatrangon laktam, azóta Brassóban élek: Strada: Poarta Scheilor N_o 15. sz. alatt. Amugy tatrangi születésű is vagyok.

Brassó, 1967. március 21.

tatrangi Pál András

Ajánlott,

Forrás: 1967 Brassó. A borica és a boricások. Kézirat. *Etnológiai Adattár* 15166. sz. 3. old.